

שיעורו, [עי' רא"ש פ' בתרא דיומא, ובמ"ב ס"ק כ"ב], אבל לא שיהא שייך בזה הוספה ולא דעתו של האדם, וכששוצת קודם זה הזמן לא עשה כלום וכאילו שבת ציום אחר, ונראה דהרמב"ן לשיטתיה דס"ל דלא שייך ענין של קבלת שבת או יו"ט קודם זמנו כלל, וכמו שחמה על הרי"ף בתה"א ובמלחמות פ"ק דתענית, וכיון שמנאנו בגמ' ברכות כ"ז ב' ועירובין מ' ב' דבקבלת שבת ויו"ט נאסר במלאכה, ע"כ דפירשו חז"ל דענין תוספת שבת מסור לבג"א ויכולים להקדימו ולאחרו ולא קבעה לו תורה זמן מוגבל, ולכך אפשר לקבל שבת מקודם ולהאסר במלאכה מדין תוספת, וכן לשון מוספין מחול על הקודש משמע כן, וחז"ל קיימו כן מסביר דענין התוספת הוא לכבוד, ולא קבעה לו התורה זמן מוגבל, ושייך להרבות ולמעט, והא דאפשר להצדיל מצעוד יום, י"ל דהוא ענין אחר דענין זכירה אפשר גם בסמוך לכניסת השבת ויניחו וכמש"כ הרמב"ם בפכ"ט מה' שבת הי"א, (אבל ברמב"ן בתה"א בסו"ד שם הזכיר דאפשר דלאחר שמנאנו ענין תוספת ציימים של תורה חו מחדשינן ענין זה גם לשאר ימים ולכך יכול להצדיל מצעוד יום ע"ש). — וברמב"ם פ"א מה' ש"ע ה"ו לא הזכיר שאפשר להרבות בתוספת, ע"ש.

הגרע"א ז"ל בגליון הביא דעת הלבוש שאם קיבל שבת ורוצה לחזור צו יכול לשאול לחכם וימירנו כדין נדר, [ועי' ט"ז סי' ת"ר], ושהא"ר מפקפק בדבר, ונראה דגם הלבוש מודה דכל שמקדים לקבל שבת הרי הוא מקיים בזה מצות תוספת שבת מדאורייתא, ופטור אז מתפילין מדאורייתא, אלא דס"ל דמדאורייתא יכול לחזור צו, ויקיים אח"כ מצות תוספת שבת בסמוך יותר לשבת, ומיהו כיון שקיבל שבת והוסיף במצות תוספת שבת לא גרע משאר הנהגה טובה דהו"ל נדר, וצריך התרה, והא"ר מפקפק דשם כיון שבקבלתו התחיל לקיים מצות תוספת שבת חו לאו כל כמיניה למיהדר ביה, והרי הוא בעשה דתוספת שבת, [וכ"כ בבה"ל בשם הפ"מ ג' דמשקיבל שבת הוא באיסור עשה].

ובתרי"י ריש פ"ד דברכות כתב בשם הר"י מאורלייניש ז"ל שאע"פ שתוספת שבת די בכל שהוא אפ"ה אם הוא מוסיף הרבה יותר בכלל תוספת הוי וחייב עליו אע"פ שאפשר לומר

וה"ע מאי משמע הא מפסיקין דהתם היינו שחייב לקרות אבל שפיר י"ל דיכול להמתין ולקרות לאחר לימודו אם יש שהות ציום, והרי בד"ת עסקינן ולדעת הרא"ש שרי ללמוד קודם התפלה וא"כ כש"כ שאם התחיל שאינו חייב להפסיק כל שיש שהות ציום, וי"ל דס"ל דכיון דנשנה לבתר ואם התחילו אין מפסיקין, משמע דמפסיקין לק"ש היינו אף בהתחילו בתפלות ואינך, וי"ע, ובזהגר"א סו"ס ע' כתב מהא דפרכין י"א א' אין מפסיקין הא תני ליה רישא ולא פרכין מהא דמפסיקין לק"ש, וג"ז לא נתפרש דהא ודאי יש מקום לחלק בין דאורייתא לדרבנן ואיך הו"מ למיפרך מזה, אבל אכתי אין מזה ראיה דאמנם למסקנא מחלקין בכך, וי"ע. — ומיהו כיון דסבירא דאורייתא מפסיקין מנאנו בגמ' סוכה גבי לולב והתם התחילו באיסור, אין לנו דמפסיקין דאורייתא באיכא שהות אלא בהתחילו באיסור, וזו דעת האחרונים שהביא במ"ב סימן ע' ס"ק כ"ג.

ברם ז"ע על שלא הביא הרמב"ם דין ליכא שהות ציום שנתפרש בגמ', וזה נותן מקום לז"ד שהר"מ מפרש דהא דבליכא שהות נוטלו על שולחנו אינו חיוב גמור אלא שראוי לעשות כן, והיינו הר"ז משוצת שכתב, ובזה ניחא ליה לפרושי לא נטל שחרית כדרכא דארישא קאי, ומשום דרק מנזיה לכתחלה לאפסוקי, ואי לא אפסיק יטול בין הערבים, וגם בסבירא י"ל דדין אם התחילו אין מפסיקין אין לו להשתנות דבליכא שהות ציום לחייבו להפסיק מיד, ורק אסור לו להפסיד מנזות ק"ש, וכל אימת שיפסיק ויקרא בתוך זמנו שפיר דמי, אבל אם הוא ענין לכתחלה שראוי לעשות כן ניחא שפיר, ומ"מ גם לפי זה ז"ע שלא הביא הרמב"ם ד"ז בתפלה דרבנן שהרי למסקנא אף דרבנן אי ליכא שהות, יש לו להפסיק, וי"ע.

סימן ו

(א) שו"ע או"ח סי' רס"א ס"ב י"א שצריך להוסיף מחול על הקודש כו' והזמן הזה שהוא ג' מילין ורביע רצה לעשותו כולו כו', זה לשון הרמב"ן בתה"א, (ענין אצילות ישנה), ויש להבין מניין קים ליה ז"ל כן ולמה לא נפרש שהתוספת דבר קצוב, וכאילו אמרה תורה מצות שציתה גם בחלק של ערב שבת, כפי מה שהוא

המחויב מדאורייתא, דהצדלה מנתקתו מן השבת כל שהדבר תלוי ברכונו.

והנהגה הא דהקיל רבי שא"צ לחזור ולהתפלל על כרחך משום דעצד כר"י עצד, דלרצנן אין מקום להקל אף בציבור, וכמו קודם פלג המנחה לר' יהודה דחוזרין וכמ"ש בשו"ע סי' רס"ג סי"ד, דלרצנן לא מצאנו ענין של פלג המנחה כלל, והשתא יש לתמוה מה ענין הא דרבי לקבלת שבת בטעות, דמה טעות היה כאן כיון דזמן תפלת ערבית לר"י הוא מפלג המנחה ולמעלה אף בשבת, האם בחשבו שעכשיו אשמורה שניה ונתברר דהוי אשמורה ראשונה, נמי נחשב טעות, וה"ל דכוותה כיון שזמן תפלת ערבית הוא לכתחלה מפלג המנחה ולמעלה, ומה איכפת לן שחשבו שזה כבר שתי שעות בזמן מעריב ונתברר שעכשיו רק תחלת שעה ראשונה, ומה בכך ששבת היום, ולא דמי לטעה בערב שבת, דהתם הא מסקינן דאין להתפלל של שבת בערב שבת אלא א"כ קיבל עליו שבת, וכדא"ל אין צדילגא, ואף לר"י וכמ"ש"כ לעיל, וממילא בטעות שלא קיבל שבת צריך לחזור ולהתפלל.

ולכן היה נראה דבכלל הא דאמר רבי הואיל והתפללו התפללו, דדינו כתפלה צומנה ממש, ואף מי שאין לו יין להצדיל יצא בהצדלתו שבתפלה זו, וכן הצבור שהצדילו צבית הכנסת יצאו נמי ידי חובת הצדלה, [דאף בזמן הגמרא היו מצדילין צבית הכנסת כמ"ש"כ בציבור הגר"א סימן רצ"ה], והשתא פרכינן שפיר דלענין הצדלה יש כאן טעות, שאם תפלתן תפלה והצדלתן הצדלה לא יקיימו תוספת שבת אלא כפי השיעור הקטן שצדאורייתא שהרי כבר הקדימו להצדיל, אבל כפי מחשבתן לא רצו להצדיל אלא לאחר זאת השבת עם תוספת כפי מה שחשבו שכבר החשיך, ונמצא שלא נתכוונו להצדיל מרצונם אלא לאחר שכבר יצא השבת עם תוספתו, ויש כאן הצדלה בטעות, ואם קבלת שבת בטעות לאו קבלה היא ה"ל הצדלה בטעות לאו הצדלה היא, והיה לו לרבי לפרש שצריכים לחזור ולהצדיל על הכוס, ומתריצין דציבור שאני דלא מטרחינן להו והקילו בהצדלה בטעות לגבייהו, אבל יחיד חוזר ומצדיל, אבל א"צ לחזור ולהתפלל, ומיהו בערב שבת כשטעו ציוס המעון התם יש לחלק בין יחיד לציבור דציבור לא מטרחינן

שאינו אלא מדרצנן אפ"ה אסור לעשות צו שום דבר כמו תוספת כל שהוא, וכיו"צ אמרו לענין תרומה שאע"פ שחטה אחת כו' עכ"ל, ואף שהלשון אינו מתוקן כל צרכו וא"א לדעת אם מסקנתו דאיכא איסור דאורייתא או דרצנן, (לשון חייב עליו היינו איסור, דאף אם הוא דאורייתא אינו אלא בעשה), מ"מ נראה מרהיטת הדברים דאיסורו מהלכות שבת ולא מהלכות נדרים, ומשמע כדעת הא"ר דלא מהני התרה.

ב) ברכות כ"ז ב' מי צדלת, נראה דאף לרבי יהודה קמיצעיף ליה, דהא הא דמזלינן של שבת בערב שבת הוא משום דמאן דעצד כר' יהודה עצד, וכדאמרינן לעיל, ואע"ג דלר' יהודה זמן תפלת ערבית היא לעולם מפלג המנחה ולמעלה, מ"מ בתפלת שבת יש לומר שאין להקדימה אלא א"כ מקבל עליו שבת, שאין ראוי להתפלל של שבת בחול ולא בשבת, ומסקינן דאמנם כן שאין להקדים להתפלל של שבת מצדוד יום א"כ מקבל עליו שבת עם תפלתו, [ועי' עירובין מ' ב'], ונראה דאם התנה בהדיא שאינו מקבל שבת בתפלתו דצריך לחזור ולהתפלל, אבל לא נתחייב כבר בשבת, שאין קבלת שבת בע"כ של אדם, אבל בסתמא הרי הוא מסור להכרעת ההלכה וכשהתפלל חשיב כקיבל, ועי' לקמן סק"י.

שם ההוא טעותא הואי וטעותא מי הדרא כו', נראה דמעיקר הדין ודאי טעותא הדרא, שהרי לא נתכוין כלל לקבל עליו תוספת שבת, אלא כצבור שהוא שבת, וכשנתברר שעדיין החמה זורחת מהיכי תיתי יאסר במלאכה, אלא הנידון שמא תקנת חכמים היא דאף קבלת שבת בטעות מחשב כקבלה, משום מיגדר מילתא.

שם הואיל והתפללו התפללו, נראה דלר' יהודה דזמן תפלת ערבית הוא לעולם מפלג המנחה ולמעלה, דאף בשבת כן, ואע"ג דלא הטריחו חכמים בשבת להתפלל י"ח, וגם אסור להרבות בתחנונים, מ"מ סדר היום הקבוע השאירוהו חכמים על מתכונתו, ולכך יכול להתפלל ערבית של מוצאי שבת בשבת מפלג המנחה ולמעלה, אלא שאין הדבר נאות לכתחלה וכמ"ש"כ תו', אבל איסור אין כאן, ולכך בשעת הצורך רשאי לעשות כן.

נראה דאם הצדיל מצדוד יום הרי זה כהתנה שאינו מוסיף על השבת אלא כשיעור

ועוד קרא דבחריש ובקציר תשבות לענין שביעית בר"ה שם, ומצואר בגמרא שם דר"ע דדריש בחריש ובקציר תשבות לתוספת שביעית לית ליה דרשא דבתשעה וגו', ונראה דלאו היינו משום דאפשר למילף עיניו דיום הכפורים משביעית, דודאי ליכא למילף, דשאני מלאכה דנוהג בשבתות ויו"ט וכמו שתמה שם הגרע"א ז"ל, אלא דאם איתא דדריש בתשעה וגו' תשבתו שבתכם, אם כן לא צריך קרא דבחריש ובקציר תשבות, דכבר ידעינן מתשבתו שבתכם דכל מקום שיש בו שבות מוסיפין מחול על הקדש וכדדריש ר' ישמעאל, ותוספות יום הכפורים צעינו י"ל דילף ר"ע מעצם עצם כדאשכחן תנא דדריש הכי ציומא שם, וצוה יש ליישב מה שהקשה שם עוד הגרע"א ז"ל דהא בתוספת שביעית לא אסרינן אלא חרישה וקצירה ולא נטיעה, ואיך אפשר ללמוד מזה לכל מלאכות שבת, ולמש"כ ניחא דלאחר שמצאנו ציום הכפורים מעצם עצם תוספת למלאכה שפיר ילפינן לשבת, ואף את"ל דאיכא למיפרך שאני יום הכפורים שנאסר צעינו, מ"מ אהני הא דאשכחן גם תוספת בשביעית למימר דכל מקום שיש בו שבות מוסיפין, [תוספת דשביעית לא דמי לתוספת דשבתות ויו"ט, דבשבתות האדם שייך להוסיף זמן שכשמוסיף לשבות קודם היום יש בו משום הוספה מחול על הקודש, אבל בשביעית דשבתה דכתיבא בקרא על הארץ כתיבא [אף שענינו לאסור מלאכת האדם המצווה ע"י מש"כ מרן זללה"ה בשביעית סימן י"ז ס"ק כ"ה], יש לפרשו על שבתות הארץ וצוה יש להתחשב אם הפעולה יש בה ענין לתועלת בשביעית והיינו דדרשינן חריש הנכנס לשביעית ומרבינן ליה זמן מרובה].

ר"ה ט' א' הא כיצד כל מקום שיש בו שבות מוסיפין מחול על קדש, נראה דיש לפרש כאילו הוי כתיב תשבתו מערב שבת ויו"ט, וממילא המצוה בתוספת היא רק שבתה, והיינו דחשבינן לה עשה, ואף דגם על עיני קאי, איכא למימר דשבתה שייך גם צעינו, (וכדמרבינן משבתות שאר עיניו ציומא ע"ד א') וכ"ה ג"כ בלשון הרמב"ם פ"א מה' ש"ע ה"ד ו', ועוד דשאני עיני דעיקר קרא דכתיב איירי, ולפי זה נראה דאין שייך מצות תוספת אלא בשב ואל תעשה דזו היא מצות שבתה אבל לא בקום ועשה, ואף לאינן

להו לחזור ולהתפלל, אבל יחיד חוזר ומתפלל, דאם התפלל של שבת בערב שבת ולא קיבל שבת חוזר ומתפלל כמש"כ לעיל, דהיינו דא"ל רב אין בדילנא, ואף לר' יהודה.

ובאמת בשו"ע סימן רס"ג ס"ד לא נזכר דיחיד חוזר ומתפלל אלא בטעה בערב שבת, אבל המ"א וש"א ז"ל כתבו שם דאף בחול דינא הכי, שאם סבור שהוא לילה והתפלל ערבית ואח"כ זרחה חמה דחוזר ומתפלל, אף שהיה לאחר פלג המנחה, והדבר תימא דהא לר' יהודה ודאי אין לו לחזור, והרי מסקינן דעצד כר"י עצד, ומה כוונה צריך ליה, והרי אם התפלל מפלג המנחה וכסבור דמודים חכמים לר' יהודה ודאי אין זה טעות, וה"נ בכסבור שהוא לילה, ובאמת גם רבותנו הראשונים ז"ל סתמו ולא פירשו בסוגיין דמהצדלה הוא דפרכינן, והדברים צ"ת.

שם רב זלי של שבת בערב שבת אומר קדושה על הכוס כו' ואומר קדושה כו' ואומר הצדלה כו', מלשון הגמרא משמע דנידון אי ראוי לקדש מפלג המנחה תלוי צידון אי ראוי להתפלל ערבית מפלג המנחה, דהא כיילינן להו בהדדי צבעיא וגם צמימרי דשמואל, וצ"ע בטעם הדבר, דהא כשמקדש מצעוד יום מקיים צוה מצות קידוש דאורייתא ואינו צריך לחזור ולקדש, וכמש"כ הרשב"א, וכ"כ הרמב"ם בפכ"ט מה' שבת ה"א דמצות קידוש דאורייתא מתקיימת אף בסמוך לשבת, [ועי' מ"א ס' רס"ז], וא"כ הוא נידון בדאורייתא ואינו תלוי כלל צידון פלוגתא דר"י ורבנן בזמן חפלת ערבית, ואף לרבנן שפיר יכול לקדש ולהצדיל מצעוד יום, ואפשר דמשום דהקדר הראוי הוא להקדים לקדש ולהצדיל בתפלה, וכדאמר ל"ג צ' אע"ג דמקדש בצלותא כו' והמצדיל בתפלה צריך שיצדיל על הכוס, לכך נקטו לה אליבא דמאן דשרי להתפלל מצעוד יום.

ג) שלש ילפותות אשכחן לענין תוספת, חדא בתשעה לחדש ותשבתו שבתכם ציומא פ"א צ' ובר"ה ט' א', ועוד קרא דעצם עצם ציומא שם, [והיינו דעיקר קרא אחי לאשמועינן איסור תוספת, דלמעט מעונש ואזהרה לא איצטריך, דמהיכי תיתי, אלא דבהך ליטנא אחי לאשמועינן מצות תוספת דמשמע שיש איסור על זמן שאינו בעצם היום], לענין מלאכה ועיניו דיום הכפורים,

ילפותות לא אשכחן דפליגי לענין דינא, אלא לכולהו מנאות תוספת היא על שבות.

והא דאומר קדושה על הכוס מערב שבת כדאמר ברכות כ"ז ב', אע"ג דקידוש דאורייתא והוא בקום ועשה, וע"כ מדין תוספת שבת הוא, הרי דאף בקום ועשה שייך תוספת, ע"כ קידוש שאני, חדע דהא לדעת הרמב"ם אין מנאות תוספת בשבת ומ"מ מודה דמקדש מצעוד יום, ועוד דבהצלה הרי לא שייך תוספת כשמצדיל מצעוד יום, ומ"מ שרי כדאמר ברכות שם, ולדעת הרמב"ם הצלה דאורייתא, אע"כ כמש"כ הרמב"ם בפכ"ט מה"ש הי"א דמנאות זכירה היא גם בסמוך לכניסתו וכן בסמוך ליציאתו, ועוד הדבר מצוה במכילתא דדרשו שם זכור מלפניו ושמור מאחריו מכאן אמרו מוסיפין מחול על הקדש, ועי' בילקוט זוית רענן שפירש דזכירה שייך עד שלא הגיע ושמירה משהגיע, הרי דמהך קרא דילפינן קידוש והצלה ילפינן תוספת, [ונראה שזהו מקורו של הרמב"ם שם דאף בסמוך לו שפיר דמי להזכירו], הלכך שייך תוספת אף בקידוש אע"ג שהוא בקום ועשה.

אבל שאר מנאות שהם בקום ועשה כגון אכילת מנה ושיצת סוכה לא מנאו בהם חיוב תוספת, דהם מנאות היום ואין התוספת מיתוספת על היום, אבל ברא"ש ברכות כ"ז ב' וכתו' ר"פ ע"פ כתבו דלריך לאכול מנה משתחשך משום דאיתקש לפסח, ומשמע דס"ל דדין תוספת שייך גם על מנאות היום שהם בקום ועשה, [ועי' בשו"ע סי' תע"ג ותרג"ט], ורק משום דאיתקש לפסח א"ל לקיימו בזמן התוספת, ועי' כתו' כחצות מ"ז א' ד"ה דמסר דפשיטא להו דליכא מנאות תוספת בשמחת יו"ט, ואפשר דכונתם מה"ט דלא מנאו תוספת בקום ועשה, וז"ע.

ד) שו"ע או"ח סי' רס"א ס"ב רנה לעשותו כולו תוספת עושה כו', כתב במ"ב דהיינו ע"י דיבור או ע"י אמירת ברכו ואם מהני קבלה בלב עי' סי' תר"ח, ואין לדבר זה מקור, ואדרבה הרי בשיעור תוספת דאורייתא ודאי מקיים מנאות תוספת ע"י פרישתו ממלאכה לשם מנאות תוספת, וא"ל דיבור ולא מעשה, שהרי זוהי מנאות שישבות קודם לשבת מעט, והרי לדעת המחבר בסו"ס זה הא דתנן שבת ל"ד א' ספק חשיכה כו' ומערבין

וטומנין את החמין, וכן הא דקיי"ל כל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו צין השמשות כדלקמן סי' שמ"ב, [ועי' לק' סק"ה], היינו דוקא כשלא קיבל עליו שבת, ובדאי לאו ברשיעי עסקינן דעברי מנאות תוספת דאורייתא, אלא ודאי בלא שום קבלה נמי מיקיימא מנאות תוספת כשפורש ממלאכה משום מנאות תוספת, וא"כ ה"נ כשמוסיף יותר במנאות תוספת, היינו נמי כשפורש ממלאכה לשם מנאות תוספת, וא"ל לא דיבור ולא מעשה, והרי הוא מקיים בזה מנאות תוספת מדאורייתא, ומיהו אם בא להמליך לאחר מכאן ורוצה לעשות מלאכה, בזה הדבר תלוי, לדעת הלבוש לעיל סק"א דאיקורו משום נדר הדבר תלוי בפלוגתא דנדרי דקה בלב עי' בחו"מ סי' רי"ב וצו"ד סי' רנ"ח, ולדעת הא"ר לעיל שם דלידד דלא מהני שאלה, ודאי אינו יכול לחזור בו והוא במנאות תוספת מדאורייתא, ומיהו גם לדעת הלבוש קיי"ל לחומרא בנדרי דקה בלב, ודברי הרמ"א בסי' תר"ח יש לפרש כשאנו מקבל עליו כל מנאות יום הכפורים עדיין, ורק מאכילה סילק נפשי, וזהו אין כאן משום תוספת, והוי רק כנדרי תענית, וגם בזה כבר השיגו הגר"א ז"ל בסי' תקנ"ג דקיי"ל לחומרא בנדרי תענית בלב, [ודברי המ"מ בפ"ג מה' תענית דבעי דיבור, היינו לענין קבלת תענית, ולא לענין יום הכפורים במקבל תוספת עיי"ש], אבל במקבל עליו תוספת יום הכפורים בזה לא איירי כלל, ובאמת סגי במקבל בלב, [ובאמת מקור הדברים של הרמ"א שם איירי במסלק נפשיה רק מאכילה, וכמו שהשיגו הגר"א ז"ל שם, דזה אף קבלת תענית לא חשיבא, וכש"כ דלא איירי במקבל עליו תוספת יום הכפורים [דאורייתא], ואולי אפשר דהרמ"א כהלבוש ס"ל דרק משום נדר לא מצי הדר ביה, וממילא הדבר תלוי בקבלת נדרי דקה בלב, ומצי איירי אפילו כשקיבל עליו כל מנאות יום הכפורים, אבל ל"מ כן במקור הדברים וכמש"כ.

ובאמת מסתימת הפוסקים נמי יש ללמוד דמנאות תוספת דאורייתא מתקיימת בלא קבלה בפה, דאל"כ ודאי היו מפרשים הדברים בזה היטב שיש מנאות דאורייתא לקבל שבת מצעוד יום בפה, והרי מזמור שיר ליום השבת לא הוי קבלה כמ"ש המ"א בסוף הסימן, וגם לאו כו"ע אמרי ליה מצעוד יום, וכן ברכו לאו כו"ע אמרי ליה מצעוד

מדין נדר אינו רשאי לחזור בו, דשפיר הקילו ככה"ג בשבותים].

שבת ל"ה ב' סילק המסלק והטמין המטמין כו' ותוקע ומריע ותוקע ושוצת, לכאורה משמע דלאחר תקיעה אחרונה אינו רשאי להטמין, וה"נ תניא בתוספתא דסוכה פ"ה אפי' מיחס זידו מניחו על הארץ, ואע"ג דתנן במתני' דספק חשיכה טומנין את החמין, י"ל דתקיעות אינן תקנה גמורה מדרבנן, אלא הנהגה הראויה, ומי שנמצא במקום שאין תוקעין באמת מותר לו להטמין בין השמשות, אבל במקום שתקנו לתקוע חשבוהו לאחר תקיעה כלאחר זאת הכוכבים, ומ"מ לענין שבות במקום מזה דקיי"ל כרבי דלא גזרו עליו בין השמשות, י"ל דאף לאחר תקיעה שרי, דדוקא הטמנה שהותרה אף שלא במקום מזה בין השמשות, והיא מלאכה תדירה של ערב שבת, בזה קבעו לה זמן קודם תקיעה, אבל במאורע לצורך מזה שהותר בין השמשות, שפיר י"ל שהתירוהו אף לאחר תקיעה, דבסתמא בין השמשות כבר לאחר תקיעה הוא ומ"מ אמרינן דלא גזרו, ועי' להלן, ועי' תשו' ח"צ סי' י"א.

ובמרדכי כאן הביא ב' דיעות אי לאחר שקיבל שבת שרי להטמין, דדעת ה"ר יואל להתיר, וכן הורה ר' שמרי' ושוצ חזר בו מכת ההיא תוספתא, ולא נזכר איך ה"ר יואל מיישב להך תוספתא, ואפשר דכבר דלאו דמכא היא, דכיון ששינו סתם דבספק חשיכה טומנין סתמו כפירוש דאף לאחר קבלת שבת שרי, שהרי תוקעין קודם ספק חשיכה, והא דאמרינן בסוגיין דהטמין המטמין אורחא דמילתא קמני דמסילק המסלק מיד רגילין להטמין שלא יתקרה, אבל לאו למימרא דלאחר מכאן אסור, (עי' רש"א), וגם לפעמים מטמין בדבר שאסור לטלטלו משספק חשיכה וכדחנן מ"ט א' בגיזי נמר ואין מטלטלין אותן, ועי"ל דהתם תקנת הציבור היא מדין התקיעות, וכמו נעילת חנויות והפסקת מלאכה בשדות, ולאו משום קבלת שבת דיחיד, הלכך יחיד אף לאחר קבלת שבת שרי במקום שאין תוקעין, ואפשר שזו היתה דעת המחבר שסתם בסו"ס רס"א לאסור לאחר זכרו, [וזכרו במקום תקיעות קאין], ובסי' שצ"ג הביא ב' דיעות לענין אחר קבלה, ועי' בשע"ת שהביא כיו"צ בשם המח"ב, ועי' בדגמ"ר שכתב לחלק בין

יום, וגם הרבה מתפללים בבית ומאחרין, ונמצא מפסידין מנות עשה דאורייתא, וכש"כ צו"ט דלא אמרי מידי ומאחרין להתפלל, וכגון בעצרת, עי' ר"ס תל"ד צט"ז, והרי גם תוספת יו"ט דאורייתא, כדדרשינן בגמרא ר"ה ט' א', וזודאי לא היו הפוסקים משמיטים עיקר כי האי, אלא ודאי כל שפורש ממלאכה משום תוספת קיים המלכה, וא"כ לא קבלה צפה ולא שום מעשה, ואולי אף המ"ב לא נתכוין אלא לענין דלא מצי הדר ביה, ולא לענין עיקר מלותו, ועי' בא"ת.

ה' שם צשו"ע וצלצד שיוסיף איזה זמן שיהיה ודאי יום מחול על הקודש, נראה דמי שאינו רוצה להוסיף בתוספת שבת יותר משיעור המחויב מדאורייתא, והוא פורש ממלאכה מעט קודם בין השמשות משום שמא זהו הזמן המחויב, דקיים בזה מלות תוספת, אע"פ שאינו פורש ממלאכה בתורת ודאי משום שרוצה להוסיף מדעתו, אלא מכח ספק שמא הוא מחויב בכך, דזהו עיקר מלותו שיפרש ממלאכה קודם השבת מעט והרי פירש, ולפי זה כל זמן בין השמשות אינו במלות שבת אלא מספק, אבל מי שרוצה להוסיף בתוספת שבת והרי הוא פורש ממלאכה קודם בין השמשות לשם הוספה בתוספת שבת אף אם אינו מחויב בכך מן הדין, בזה הוא כבר צודאי במלות שבת מדאורייתא מיד עם פרישתו ממלאכה, אף שהוא עדיין בין השמשות.

ולאמור אפשר להבין ב' דיעות שהביא המחבר לק' סי' שצ"ג ס"ה [וכאן בסוף הסימן סתם כדעת האוסרין], בדברים המותרים בבין השמשות, אם מותרים גם כשכבר קיבל שבת, דיש מקום לומר דכל שהוא צודאי במלות שבת לא הקילו חכמים בשבותים, ורק בספק הקילו, הלכך אם לא קיבל שבת ורק פורש ממלאכות מסמוך לבין השמשות, ונמצא כל הזמן בספק דאורייתא בזה הקילו חכמים בשבותים, אבל אם כבר קיבל שבת דנמצא שהוא מדאורייתא במלות שבת צודאי אף שאינו אלא באיסור עשה מ"מ לא הקילו חכמים, ויש מקום לומר דכיון שבשעת ספק סקילה הקילו, ה"ה דבשעת ודאי עשה הקילו, והרי קבלתו תוספת שבת אינה אלא לאיסורים דאורייתא או לשבותים שלא במקום מזה, [וכש"כ אם נימא דממלות שבת אינו מזהר שלא לחזור בו אף לאחר שקיבל, ורק

אם קיבל תוספת שבת לבין אם קיבל שבת עצמו, ולא נתחווירו הדברים, וכי מאין לנו שיש ענין נוסף מלבד קבלת שבת מדין תוספת, ואולי גם כונתו ז"ל לחלק בין תקנת הציבור כמו התקיעות דהוא ענין של תקנה לנהוג בקדושת שבת, לבין קבלת יחיד שהוא מדין תוספת שבת.

הטור הביא ב' הדיעות שבמרדכי לענין עירובי חצירות בסי' שצ"ג ואילו לענין הטמנה בסי' רנ"ז סתם דטומנין בין השמשות, [ואף שבסי' רנ"ו הביא ברייתא דתקיעות, מ"מ אין נראה דסמך על מש"כ והטמין המטמין דמזה נבין לאיסור לאחר קבלת שבת, דודאי הלכה מפורשת שכתב בסי' רנ"ז להיתר היא הקובעת את ההלכה, ולשון הטמין המטמין אורחא דמילתא מתפרש], וסתמו כפירושו אף לאחר קבלת שבת דהא הזכיר שתוקעין ושוזת קודם שקיעת החמה, ואפשר דס"ל להטור דאין הנידון לאסור ע"י קבלת שבת, אלא בדברים שהותרו בין השמשות אף שלא לצורך מזה, ואף אליבא דרבנן שלא הותרו שבותים בין השמשות לצורך מזה, אלא שבותים שיש בהם צורך מזה לרבי דהותרו שבותים בין השמשות לצורך מזה פשיטא דאף לאחר קבלת שבת הותרו, דסתם בין השמשות לאחר קבלת שבת הוא, וכמו שסתם הטור בסי' שמ"צ כרבי ולא הזכיר כלל לחלק בין אם קיבל שבת ללא קיבל, הלכך לדידן דקיי"ל כרבי יש להחיר הטמנה, דחשיבא צורך מזה [וכמו הדלקת הגר ע"י עכו"ם שהחיר הטור בסי' שמ"צ], שיהא לו חמין לשבת, ומותר אף לאחר קבלת שבת, ורק עירובי חצירות דלאו לעולם אית ציה צורך מזה [עי' מ"א סי' רס"א סק"ו בשם המ"מ], בזה הביא ב' הדיעות, ותוספתא דסוכה אחיא כרבנן דרבי דלא הותר שבות בין השמשות לצורך מזה, הלכך משקיבל שבת אסור להטמין, אצל המחבר סו"ס רס"א סתם לאסור אף הטמנה לאחר זכרו, ובמ"א שם הוכיח מזה דאף שבותים לצורך מזה שהותרו בין השמשות לא הותרו אלא בשלא קיבל שבת, וצ"ע.

ובאמת סתימת הפוסקים דשרי שבות בין השמשות לצורך מזה מבלי להזכיר אם קיבל שבת או לא, נראה דקובעת הלכה דשרי בכל גווני, דכשהנידון במה שהותר בין השמשות לא יתכן להעלים את העיקר דלאחר קבלת שבת אסור,

בזמן דעל פי רוב בין השמשות הוא לאחר קבלת שבת, והרי קבלת שבת של ציבור, גוררת את היחיד בע"כ, כמ"ש סי' רס"ג סי"ב, ולעולם גם תוקעין בערב שבת, [ולא דמי להטמנה דהתם הנידון במלאכת הטמנה ובה יתכן לשנות לשון המנה דטומנין בין השמשות מבלי להכנס לנידון של קבלת שבת, אצל כשהנידון על זמן בין השמשות מה הותר בו לא יתכן להשמיט דין קבלת שבת אם הוא גורם לאסור הכל], ובה"ל סו"ס רס"א הביא שכן מלמד הדה"ת, וכן דעת הח"צ בתשובה סי' י"א וכתב שכ"ד המהרש"ל, ומהתוספתא נמי אין ראיה נגד זה ד"ל דהתוספתא אולא כרבנן דרבי וכמס"כ לעיל, ועי' לקמן סק"ט, ובמ"צ סי' שמ"צ סתם לחומרא וכדעת המ"א, וכ"נ לענין מעשה, דהא הרבה חולקים בעיקר דינו של המחבר, וכמס"כ לק' סק"ת, ולכן עכ"פ בקיבל שבת יש להחמיר.

(ו) כתב המרדכי שלהי צמה מדליקין והיכא שרוב הקהל קבלו עליהם שבת המיעוט על כרחם נמשכים אחריהם ואסורים במלאכה וכ"כ ריב"ס דאם הקהל אמרו בערב שבת זכרו כו' והביא ראיה מפרק צמה מדליקין שנתנו חכמים שיעור לחזן בית הכנסת להוליך שופרו לביתו משמע אצל אדם אחר אסור ומיהו יש לדחות עכ"ל, נראה דר"ל ממה שאמרו אם בא להדליק מדליק שהרי נתנו חכמים שיעור כו' משמע הא לאו הכי אפילו אדם אחר אינו מדליק, הרי דנמשך אחר הרוב, [והלשון צריך תיקון קצת וצ"ל משמע הא לאו הכי אפי' אדם אחר אסור], ומס"כ ויש לדחות, אפשר דר"ל ד"ל דהתם היתה התקיעה ממש סמוך לבין השמשות, והנידון הוא על זמן התקיעה, שאם נתנו לו שיעור להוליך שופרו א"כ תקע קודם, ואם יש לו מקום בראש גגו תקע מאוחר יותר.

ובעיקר הדבר היה מקום לדון, דשאני תקיעות דעיקרם תקנה לאסור מלאכות משעת תקיעה, ואינו משום שהיחיד נגרר אחר הרוב, אלא שזו תקנה על הציבור כולו, משא"כ במקום שאין תוקעין והציבור אמרו זכרו, או שאמרו זכרו קודם התקיעות, ומעולם לא נתכוונו לתקן בזה זמן קבלת שבת לציבור, מנלן שיאסר עי"ז היחיד במלאכה, ועי' שו"ע סימן רס"ג סט"ו ובה"ל

עשיית כל השמות בין השמות, וכן הרש"א
העתיק דברי הראש"ד.

וזו נראה גם דעת הרי"ף שהעתיק מחני' דלין
וצור ואוקמינהו כרבי, ובס"פ צמה מדליקין
העתיק המשנה דעשרתם כו' ואין מעשרין את
הודאי, וזה דלא כרבי לפרש"י, וכמו שפרש"י שם,
וכ"כ תו' לעיל ל' צ' ד"ה ולפרוש, ואם היה דעתו
ז"ל לחלק בין דבר מצוה לדבר הרשות וכדעת
הרמב"ם פכ"ד מה"ש ה"י, הו"ל לפרש, אבל
לדעת הראש"ד שפיר אחי' מחני' דלין מעשרין
כרבי.

ולפרש"י ותו' נראה דלרבי שרי אף לדבר
הרשות, דהא כל מקור דברי הרמב"ם
שם לחלק בין דבר מצוה לדבר הרשות, הוא כדי
ליישב המשנה דלין מעשרין כרבי, וכמש"כ המ"מ,
וכיון דרש"י ותו' כתבו דהיה מחני' דלא כרבי
ממילא לית לן מהיכן לחדש חילוק בין דבר מצוה
לדבר הרשות, ואע"ג דלין מערבין אלא לדבר
מצוה, ובפשוטו גם טבילת כלים ועישור ודאי דבר
מצוה הוא, ובפשוטו יש לפרש דלדורך שבת קאמר
ולא לדורך מוצאי שבת, מ"מ כיון שלא נזכר בגמ'
דרכי רק לדבר מצוה קאמר ואין לנו הכרח לומר
כן, אין לנו לחדש.

ברם לענין הלכה לית לן נפקותא דהא, דנראה
לדעת רש"י ותו' לית לן למיפסק כרבי,
דכיון דסתמא דס"פ צמה מדליקין דלא כוותיה,
אוקי סתמא לזהדי סתמא ואין הלכה כרבי מחזיריו,
וגם סתמא דס"פ צמה מדליקין עדיפא דאשכחן
בגמ' שם אמוראי דשקלי וטרו דהא דשלשה דברים
צריך אדם לומר כו' למימניהו בניחותא, וגם רב
אשי אמרינהו, ולרבי לא צעי למימר עשרתם כיון
דשרי בין השמות, וכדדייקין בגמ' שם לגבי
ערבתם, [ובא"ח העתיק דברי רש"י באין מעשרין
את הודאי דקסבר גזרו על שבות בין השמות,
ומ"מ הזכיר דשרי שבות בין השמות במקום מצוה
וי"ע].

ולחאמור מה שסתם המחבר צ"י שמ"צ להתיר
שבות בין השמות לדורך מצוה, לאו
דברי הכל היא, והראש"ד והרש"א והריטב"א
חולקין בהדיא, וכן נראה לפרש"י ותו', ומסתברא
דגם דעת הרי"ף כן, ודעת המחבר הוא דעת
הרמב"ם והר"י (המוצא בטור) וה"ה והטור.

שם צ"ש פמ"ג דמשמע דבאמת אינו קבלת שבת
אלא שנאסר במלאכה, ויש לפרש דהיינו באמת
מתקנת ליצור וס"ל דברכו כחקיעות וכמש"כ לקמן
ס"ק י"א.

(ז) שו"ע או"ח סי' רצ"ג ס"א מאחרין תפלת
ערבית כו' ובס"צ ולא יהיו מפוזרים
כו', יש לעי' למה צניסות שבת הזכירו שמתחלת
השקיעה אפשר לעשות תוספת וכמ"ש צסימן
רס"א, ומתפרש שהמרה הר"ו משוזה, ואילו
במוצאי שבת לא הזכירו שום זמן, ואדרבה רהיטת
הדברים דכל התוספת הוא בשיעור שצין מפוזרים
לרנפים וכמ"ש צ"ש הירושלמי, ואפשר דשאי
עיולי יומא דכל שמקדים מקיים בזה גם זריזין
מקדימין למצוות, שמקדים לקיים המצוה, משא"כ
במוצאי שבת שכבר קיים המצוה מיד ברגע הראשון
אלא שמוסיף בה, ועו"ל דיותר כבוד הוא בהקדמת
הכנסתו וכדאמרינן בואו ונא לא לקראת שבת מלכתא,
מאשר בהארכת הלוי'תו. — ויש להסתפק מהו
שיעורו למעלה במוצאי שבת, דבערב שבת אשכחן
שיעורא מפלג המנחה, וקודם זמן הזה אי אפשר
לקדשו בקדושת תוספת, אבל במוצאי שבת לא
למדנו שום שיעור, ואפשר דשיעורו כפי הזמן
שמפלג המנחה עד הלילה, א"נ אפשר דשיעורו עד
נאח כל הכוכבים, וי"ע, שו"ר צמ"א סי' קפ"ח
ס"ק י"ח כתב דצ"ליתו אין מצות תוספת אלא
משהו, ועי"ש צ"ש עו"ת, ועיין רמב"ן בתורת
האדם ענין אצלות ישנה.

(ח) עירובין ל"ג א' ואסור ליטלו, רש"י פירש
דבשבת קאמר, אבל
הריטב"א צ"ש הראש"ד פירש דצין השמות
קאמר, דאע"ג דסבר רבי דקנה עירוב מ"מ ליטלו
אינו ראוי, ורק לענין עירוב הקילו לחשוב כאילו
יכול ליטלו, ובאמת לשון חכמים כל מקום שאסור
ליטלו אין עירובו עירוב, משמע דאין פלוגתא
ביניהם באיסור ליטול ל"ש בשבת ל"ש בין השמות,
ורק פליגי אם אפשר לערב אע"ג דאסור ליטלו,
וזה כפי' הראש"ד, דאם איתא דמודה רבי דאם
א"א ליטלו בין השמות אין עירובו עירוב, א"כ
הו"ל לרבנן למימר כל שאסור ליטלו בשבת אסור
ליטלו בין השמות, וכן ממה שלא נזכרו דברי רבי
אלא לענין עירוב משמע כפי' הראש"ד, דאל"כ לא
לישתמיט ברייתא דליתני פלוגתא רבי וחכמים לענין

שאסור לעשותו בשבת, או שחושבת להתפלל מנחה של חול, חשיב כחנאי.

שם סי"א ואפי' אם אומר שאינו רוצה לקבל שבת, נראה דר"ל שלא ידע ההלכה, והתפלל והתנה שאינו מקבל שבת, דבזה אמרינן שהוא מקור להכרעת הדין, וכיון שאסור לו להתפלל של שבת אם אינו מקבל שבת, ממילא אית לן למימר דאי הוי ידע היה מקבל שבת בתפלה שלא יהיו ברכותיו לבטלה, ודיינינן ליה עכשיו כן, אבל אם יודע הדין ורוצה לעבור במזיד ואינו מקבל שבת, בזה אינו נאסר במלאכה, שאין קבלת שבת בעל כרחו של אדם, אלא שתפלתו לבטלה ונריך לחזור ולהתפלל לאחר קבלת שבת, ואף לר' יהודה דלעולם זמן תפלת ערבית מפלג המנחה מ"מ בערב שבת א"א להתפלל של שבת אלא א"כ מקבל עליו שבת, והיינו דאמר רב ברכות כ"ז ב' אין צדינא וכמבואר עירובין מ' ב' דדייקין מהא דא"א לדרך זמן ולא להאסר במלאכה, והוא מקור דין זה, אף שאפשר לחלק דזמן שאני, שא"א לברכו קודם הגעת הזמן, ועי' לעיל סק"ב.

יא) ברכות כ"ז א' אומר ר"ח נחזי אנן מדרב מנלי של שבת בערב שבת מצעוד יום ש"מ הלכה כר"י, משמע דפשוט לגמ' דכד שלים זמן מנחה מתחיל זמן מעריב, ואפילו הוא עדיין יום, דהא ר"י לא איירי כלל בזמן מעריב, ואפשר הטעם דהא ערבית כנגד איברים ופדרים תיקוה כדאמר לעיל כ"ו ב', ואינהו זיוס קריבין אלא שמתעכלין והולכין כל הלילה, הלכך ראוי לקבוע זמנם מצעוד יום, אלא דכל עוד שהוא זמן מנחה לא יתכן לערב בו תפלת ערבית, א"נ אי יעקב תיקן תפלת ערבית נמי מצעוד יום תיקן כמש"כ תו' לעיל כ"ו ב' ד"ה יעקב.

ולפי זה היה נראה דהמתפלל תפלת ערבית מפלג המנחה, אין בו שום ענין שמחשב זמן זה כלילה, דהא לר' יהודה עיקר זמן ערבית הוא מצעוד יום, ובדאי מודה ר"י דלאחר פלג המנחה הוא עדיין יום לכל מילי, וא"כ מה שייך לומר שהמתפלל מעריב בתחלת זמנה הר"י כמחשיב זמן זה ללילה, יותר מזה שמאחר להתפלל, הרי לכו"ע זמן מעריב קבוע וקיים, וה"נ לדידן, דהא המתפלל ערבית מצעוד יום הוא משום דעבד כר"י, ועוד דאם איתא דהמתפלל מעריב מצעוד יום נריך

שו"ע סימן שמ"ב כל הדברים כו' בין השמשות כו', לפי מאי דנהיגין בהגר"א אין להקל לחשבו בזין השמשות אלא שיעור ג' רבעי מיל משנתכסה החמה מעינינו, ואע"ג דאנו מחמירים שלא לחשוב ממש כלילה עד זאת ג' כוכבים צודאי, וכמש"כ לקמן ס"ז ס"ק ט"ו, מ"מ לענין להקל אין לנו, כיון שמבואר בגמ' לשיטת הגר"א דלאחר מכאן כבר אינו בין השמשות.

שם צמ"ב סק"א דיש דברים כו', ובכלל זה כל מלאכות דאוריתא כלאחר יד, כמבואר בתו' עירובין ל"ג א'.

ט) טעמיהו דרבי ורבנן אפשר לפרש, דלפי דקיי"ל ספיקא דרבנן לקולא, ס"ל לרבי דה"ה בזין השמשות יש להחיר כל השבותים משום ספיקא דרבנן, וכיון דספק בזין השמשות קדם לתקנת חכמים בשבותים, ע"כ בתחלת התקנה לא גזרו על בין השמשות, ועדיף מכל ספיקא דרבנן דהכא היתירו מוחלט צודאי שלא גזרו עליו, ולכך יש מקום להחיר אפילו כשקיבל עליו שבת, דכיון דבכלל לא היתה תקנת חכמים על שבותים בין השמשות אין לכלול זה בכלל קבלת שבת, ומיהו יותר מסתבר לאיסור, דאם ההיתר משום ספיקא דרבנן, אין מקום להחיר לאחר קבלת שבת שהוא כבר צמנות שבת צודאי מדאוריתא, ורבנן סברי דכיון דבין השמשות אינו ספק במאורע, אלא הוא מצב תמיד, ע"כ יש לחכמים בשעת תקנתם לדון ולהורות משפט בין השמשות, וכיון שכן ראוי להחמיר, דהא ספק שבת הוא, וכיון דבכל הלכות שבת יש להחמיר, אין להוציא הלכות שבת שהם מדרבנן מן הכלל, והלכך גזרו על כל השבותים בין השמשות, וחשיב ודאי דרבנן, ולדעת הרמב"ם גם לרבי גזרו על שבותים בין השמשות ולא היתירו אלא לצורך מזה או בשעה"ד, וז"ע אם שלא בשעת הדחק הוא ממש גזירת חכמים בחומר כל תקנות חכמים, וכדמשמע לשון המשנה אין מעשרין כו', או"ד כיון דבמקום מזה דחק היתירו, אף שלא במקום דחק אינו אלא הנהגה הראויה, שאין לזלזל בזין השמשות אף לא בשבותים, אבל אינו תקנת חכמים ממש.

י) שו"ע או"ח סי' רס"ג ס"י בהגה"ה ואפי' תנאי בלב סגי, נראה דלפי זה כל שחושבת בשעת הדלקה שתעשה לאחר הדלקה דבר

ולכמה פוסקים אף לאחר קבלת שבת, אבל בפוסקים נקטו לאיסור וכמ"ש בשו"ע סי' רס"ג סט"ו, ואפשר דכל שמתפלל בשבת ואינו מזכיר של שבת, גנאי הוא, [ואם הוא מזליין י"ח בשבת ודאי היו מוסיפים בו לקדושת היום], הלכך חשיב כחרי דסתרי, ועי' סי' תרס"ח צט"ז ומ"א, וגם התם י"ל דסתרי דסתרי חשיב דנראה כאילו חייב בסוכה בשמ"ע, שהרי מקדש ומזכיר שמ"ע ואיך יצרך לישב בסוכה.

שו"ע או"ח סימן רס"ג סט"ו מי ששהה בו עד שקבלו הקהל בו, עי' בה"ל בשם הפמ"ג, ולכאורה אם הוא קבלת שבת אלל היחיד מה שיין לחלק, אלא צריך לפרש שאינו קבלת שבת אלא שנאסר במלאכה מתקנת הציבור, וכמו בתקיעות וכמס"כ סק"ו, וס"ל ז"ל דזכרו דידן יש לחשוב כתקיעה לחייב להפסיק במלאכה.

שם אבל אם ענה וקיבל שבת עמהם בו, בזה"ד סי' ד' מבואר שיש לו להמנע מלענות זכרו כדי שיוכל להתפלל תפלה של חול, ומשמע דאם יענה זכרו לא מהני תנאי, וצ"ע למה, שו"ר בזה בגליון הגרע"א ז"ל בסי"א ובס"ו, ומסיק דאמנם מהני תנאי.

יז) ברכות ל' ב' בשחרית אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה במוספין אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה במנחה, ברא"ש ל"ג הא דבמוספין, וכתב הטעם דמנחה אינה במוספין ולכך לא מהני מה שיאמר במנחה, ומבואר דאי לאו האי טעמא היה מועיל מה שיזכיר במנחה, ואע"ג דבמוספין מזכיר ראש חודש בצרכה בפני עצמה, ואילו במנחה כוללה בתוך עבודה, ויש ללמוד מזה דגם במוספין אם התפלל של חול והזכיר קרצנות דראש חודש יא.

ובטור או"ח סימן קכ"ו כתב דהוא הדין בשבת ויו"ט אם התפלל בשחרית של חול אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה במוספין, דמאי שנא שבת ויו"ט מראש חודש, עי"ש, ולכאורה שאני שבת ויו"ט שקובעין צרכה לעצמם, משא"כ ראש חודש שכוללו בעבודה, ומשמע מזה כמ"ש הב"י דגם בשבת ויו"ט אם התפלל של חול והזכיר שבת יא.

לחשבו כלילה, א"כ מנ"ל דס"ל לר"י ענין זה, דהא ר"י לא איירי בזמן מעריב כלל, ודוחק לומר שזו סברה פשוטה לבו"ע, אלא דלרבנן זמן מנחה מעכב, ועוד דהא מספקין שמא ר"י פלג מנחה גדולה קאמר, וכי ס"ד דבפלג מנחה גדולה יחשב כלילה, ועוד דהא ודאי לכל דיני התורה אין התפלה גורמת כלום, והרי הוא חייב בכל מצוות האמורות ביום מדאורייתא, ומגלן שחידשו חכמים ענין כזה שיהא האדם בתפלתו מעביר יום ומציא לילה, בזמן שלא מצאו לזה רמז בגמרא, ועוד דהא פשיטא לגמרא דמתפלל של שבת בערב שבת, אף אי נימא שאינו ראוי לקדש אלא משתחשך, ואף אי לא דדיל, הרי דתפלה ענין מיוחד הוא, אבל רבותנו ז"ל פשוט צפיהם שאין לצרך על תפילין לאחר תפלת ערבית אע"פ שעדיין יום הוא וכמ"ש בשו"ע או"ח סו"ס ל', וכן פקפקו לענין הפסק טהרה לאחר ערבית וכמ"ש ביו"ד סי' קצ"ו, וכן לענין אבילות פסקינן ביו"ד סו"ס שע"ה שאם שמע לאחר שהתפלל ערבית שאין היום עולה לו, וע"ש בש"ך, והדברים נל"ת.

אמנם בשבתות ויו"ט כשקיבלם מצעוד יום, וחל עליו דין תוספת מדאורייתא, שפיר נאסר דדברים שאסור בהם בשבת, וגם בזה מדאורייתא עדיין יום הוא לכל מילי, ואם נטל לולב לאחר קבלת שבת קודם שקיעת החמה שפיר קיים מצות לולב דעדיין יום ששי הוא, ואין קבלתו משנה את היום, אלא שהוא במצות שציתה גם בשעה זו, מיהו לענין דברים הנוגדים את השבת, כגון תפילין, בזה שפיר פטור הוא משעת קבלת שבת, דכיון שהוא במצות שציתה כבר הוא עצמו אות, וכן לענין עשיית שבתים שיין לדון כגון לתקוע שופר או ליטול לולב דכיון דאסרו חכמים בשבת ועכשיו הוא במצות שבת יש מקום לאסור עי' ט"ז סי' ת"ר, ותלוי דדין שבת בין השמשות במקום מצוה לאחר קבלת שבת עי' לעיל סק"ה.

ולענין תפלת מנחה של חול לאחר קבלת שבת, היה מקום לדון, דהא הא דלא מזליין י"ח בשבת אינו אלא משום דלא אטרחהו רבנן כדאמר ברכות כ"א א', וגם איסור להרבות בתחנונים בשבת, י"ל שאינו בתפלות שצדק היום וכדשריין להתפלל של מוצאי שבת בשבת, וגם הרי אינו אלא שבות, ושריין בין השמשות לצורך מצוה,

משום שיתפללו במנחה, דהא במנחה לא יזכירו קרבנות מוסף, ונמצא שהציבור לא שמעו כלל תפלת מוסף, וכל האינס בקיאים שסומכים על הש"ץ לא התפללו כלל מוסף, ולכן פירש דהיינו שהיחיד התפלל של חול, ושומע מן הש"ץ תפלת מוסף, והקילו שיצא ידי חובתו בזה, כיון שעמיד להתפלל מנחה ולהזכיר ראש חודש, ואי גרס נמי דערצית אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשחרית כמו שהוא לפנינו, הרי על כרחך דלא כזה"ג דהא בלילה ליכא חזרת הש"ץ, ולפירוש רש"י על כרחך ז"ל דבערצית הקילו אע"ג דלא שמע מש"ץ.

— הרא"ש כתב דל"ג במוספין אין מחזירין מפני שיכול לאומרה במנחה, דדוקא משחרית למוסף שמתפללין סמוכין זל"ז סמכין, ולא ממוסף למנחה, וז"ע דתיפ"ל שצמנחה לא יזכיר מוספין, ונמצא שלא התפלל מוסף כלל, והרי קיי"ל דלריך לחדש זה דבר כמ"ש סי' רס"ח ס"ד, שו"ר שכבר הקשה בן הגרע"א ז"ל בגליון המג"א סי' רס"ח סק"ט והוכיח מזה דהזכרת הקרבנות אינו מעכב, וכן צביאור הגר"א שם ס"ו.

(יג) שו"ע או"ח סימן רס"ח ס"ד ואם הזכיר של שבת בתוך י"ח אע"פ שלא קבע ברכה לשבת יצא, ד"ז כתבו הב"י מסבירא ולמד בן ממה דמבואר בירושלמי דאם התפלל של חול והזכיר מוסף של שבת דינא, והנה הנידון הוא בזה דאמרינן ברכות כ"א א' דהא דלא תיקנו י"ח בשבת דמשום כבוד שבת לא אטרחוהו רבנן, מה היו מתקנין אי לאו האי טעמא, אם היו קובעים י"ח דחול וברכה נוספת לשבת, או שהיו כוללים את השבת בעבודה כמו בראש חודש או בחול המועד, ונקט הב"י שהיו כוללים את השבת בתוך התפלה, והלכך לענין דיעבד השתא נמי אם כללו בתוך הי"ח שפיר דמי, אבל אם ננקוט שהיו מתקנים ברכה מיוחדת לשבת, השתא נמי ברכת שבת לעיכובא, ולטעם זה אין ראיה ממוסף, דבמוסף י"ל דאם היו מתפללים י"ח דלא היו מתקנים ברכה מיוחדת לשבת במוסף.

ולבאורה מהא דס"ל לב"ש צינה י"ז א' דציו"ט שחל להיות בשבת מצדך שמונה, משמע שתיקנו ברכה מיוחדת לשבת וכן ליו"ט, ובשבת גם ב"ה מודו, ולמאי דקיי"ל כרבי שם הרי חותם גם בשל שבת וגם בשל יו"ט, ומשמע דתיקנו להם

והסמ"ג שהציא הטור שם דס"ל דדוקא בראש חודש אינו חוזר אבל בשבת ויו"ט חוזר, י"ל דטעמו אמנם כמ"כ משום דבשבת ויו"ט החסיר ברכה, משא"כ בראש חודש שרק החסיר אזכרה, [ואפשר דס"ל דאם התפלל בשבת של חול והזכיר של שבת דלא יצא וצ"ע], ולפי זה חול המועד כראש חודש, א"נ שהחסיר כל תפלת שבת ויו"ט שהרי החליפם בשל חול, אבל בצ"י כתב משום דשבת ויו"ט אסור במלאכה לא חשו כ"כ לטורח הציבור, ולפי זה י"ל דחול המועד כשבת ויו"ט.

שם לאו איתמר עלה אר"י בצבור שנו, לפרש"י דשמע ליה מש"ץ ואפ"ה אמרו בגמ' מפני שיכול לאומרה במוספין, ומשמע מזה דבמנחה מחזירין אותו אע"ג שיכול לשמוע מן הש"ץ, מבואר דחשבינן ליה כדין בקי ואינו יוצא מן הש"ץ, ודלא כדעת זה"ג שהציאו תו' לעיל כ"ט ב' ד"ה טעה, ורק בשחרית הקילו משום שעמיד לאומרה במוספין, והא דאמרינן כ"ט א' בצבור מ"ט לא משום דשמעה מש"ץ, אמנם להאי שינויא הוי ס"ל כר"ג ר"ה ל"ד ב' דש"ז מוציא גם את הבקי, אבל סוגיין אולא כרבנן, והרשב"א והטור בסימן תכ"ב הקשו לפרש"י מהא דאמרו בגמ' מפני שיכול לאומרה במוספין, וז"ע דהא ע"כ יש לפרש גם לפרש"י דדוקא קאמר וכמ"כ, ואם ס"ל כזה"ג דכה"ג גם בקי יוצא מן הש"ץ הו"ל לפרש, וגם אין בזה קושיא אם רש"י לא ס"ל בן.

ולפירוש זה"ג דמשום טורח ציבור הקילו שלא לחזור הש"ץ, יש לעי' והא תפלתו להוציא את שאינו בקי, ונמצא שכל האינס בקיאים לא יצאו ידי תפלת שחרית, וי"ל דע"כ שהקילו חכמים שלא תהא לעיכובא חיוב ההזכרה בזמן ששומעין תפלת מוסף, ומזה למד בתשובת רמ"ע מפאנו סי' כ"ה והוצאה במג"א סי' קכ"ו סק"ג דגם יחיד שלא הזכיר בשחרית דאם לא חזר עד שכבר התפלל מוסף דשוב אינו חוזר.

אפשר דמה שנטה רש"י מפירוש זה"ג, הוא משום דהוי גרס כמו שהוא לפנינו במוספין אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה במנחה, וכמו שפירש דהיינו שהתפלל אתה חונן, ואם כפירוש זה"ג שהש"ץ במקום חזרת הש"ץ של מוסף התפלל אתה חונן, אין סבירא שלא להחזירו

בצקשה כדרך שמתפללים רנה צמנוחתנו, וכן בייעלה ויצא, ועכ"פ במקום תחנונים, אבל י"ל דלא דמי תפלה לצרכה המזון, דהא דעת הרא"ש דצרכת המזון בצרכה אחת דמי, וגם שאני צרכת המזון דהצרכות דאורייתא, וי"ל דצתפלה כו"ע מודו לר"א שם דבכל צרכה שמוכיר שפיר דמי, דלמעוטי צפלוגתא עדיף, עכ"פ מהלכה זו דהזכיר שבת בכל הי"ח שפיר דמי יש ללמוד ק"ו לראש חודש וחול המועד, ומיהו אם הזכיר צהודאה י"ל דגם בשבת לא ילא, וצתוך י"ח שהזכיר, לאו דוקא, דה"נ בג' ראשונות מסתבר דלא ילא, [ומהא דאמר כ"ט ב' נזכר צהודאה חוזר לעבודה, אין הכרח דגם אם אמר צהודאה חוזר, די"ל דלכתחלה מורין ליה לומר צמקומו צעבודה].

מה שהקשה המג"א מההיא דסימן תפ"ז ס"א דחתם ציו"ט בשל שבת לא ילא, ז"ע דהתם לאו שם תפלה עלה כלל, כמו שיתפלל של שבת בחול, משא"כ תפלת י"ח דשם תפלה עלה גם בשבת, אח"כ ראיתי שכבר כ"כ בחיי אדם כלל כ"ח דין ד'.

נראה דאם התפלל של חול בשבת ונזכר כשהגיע לרנה, דחוזר לשל שבת, ואם הוא כבר באמצע רנה, יש לדון אם יזכיר של שבת צרנה בלא צרכה, או שיצרך של שבת, וצמ"צ צסימן רס"ח ס"ק י"ג כתב דיחזור לומר של שבת. — ואם הוא צימות החמה ואמר טל ומטר, נראה דאינו חוזר אלא אומר של שבת במקום שזכר, דכיון דאינו חייב בצרכת השנים, יש לדנו כשאל מטר בשמע קולנו, דאינו חוזר, אח"כ ראיתי בשע"ת שלא כ"כ, וכתב לחלק בין נזכר עד שלא חזר לשל שבת לנזכר אח"כ עי"ש, ואין נראה, אח"כ ראיתי בחיי אדם כלל כ"ח דין ז' שכתב כמ"כ, ומיהו יש להסתפק בגמר של חול והזכיר של שבת באמצע בלא צרכה דינא כמ"ש המחבר, מה הדין אם אמר טל ומטר צימות החמה, מי אמרינן דטעמא מאי אינו חוזר משום דתפלת י"ח תפלה היא בחול הלכך חשיבא תפלה גם בשבת, והכא שהזכיר טל ומטר דגם בחול חוזר ה"נ בשבת יחזור ויתפלל של שבת, או"ד כיון דאינו חייב צי"ח הרי גם כשאמר י"ח יש לדנו כהזכיר טל ומטר בשמע קולנו, דתפלתו תפלה, ומסתברא דחוזר, וז"ע.

צרכות, דאל"כ אמאי לא סגי צמה שהזכיר של יו"ט צתוך של שבת, מי גרע מהזכיר של יו"ט צתוך של חול, ודוחק לומר דשל חול עדיף דקציעא וקיימא, משא"כ שבת ויו"ט כי הדדי נינהו, ואין לעשות יו"ט טפל לשבת. — רהיטת הדברים כדעת הפר"ח צסימן תפ"ז דבשבת ויו"ט חייב לחתום בשניהם לעיכובא, שזה עיקר התפלה, וכמו דלצ"ש פשיטא דצריך לצרך שמונה לעיכובא, ה"נ לצרי צריך שיזכיר שניהם צחתמה לעיכובא, וצבה"ל שם נזמנה לו גירסא משובשת צירושלמי פ"ד דר"ה דרבי אומר התם דפותח בשל שבת וחותם בשל שבת (ומזכיר) של יו"ט צינתיים, ועל פי זה פירש דהא דרבי צתלמודן אינו אלא לכתחלה, אבל לפנינו ליתא תיבת ומזכיר ומתפרש דחותם בשבת ויו"ט כמו שהוא צתלמודן, ותיבת צינתיים ט"ס, [ובלא"ה אין כאן מקום לתיבת צינתיים, דצב"ה קתני צתלמודן ואומר קדושת היום באמצע, ה"נ צא לומר דכולל שבת ויו"ט צצרכה אחת], ולפי זה ראוי לומר דהצתימה צצתייהן היא לעיכובא וכדעת הפר"ח, ועיין צשטמ"ק צינה שם צשם ריטצ"א דצריך שיאמר מקדש השבת וישראל וראשי חדשים ואם לא אמרן חוזר לראש.

ולפי מאי דנקט הצ"י שלא היו מתקנים צרכה מיוחדת לשבת, נקט ז"ל דבכל מקום שמוכיר של שבת צתוך הי"ח שפיר דמי, וכמו שהוא צמוסף צירושלמי וכמ"ש צמ"צ ס"ק י"א, [ובצ"א כלל כ"ח דין ו' כתב שאם הזכיר שבת צעבודה שפיר דמי, ואפשר דלאו דוקא קאמר דצמוסף שם דין ד' משמע דבכל מקום שהזכיר הקרבנות ילא, והרי המחבר למד צמוסף לשחרית], ונראה דיש ללמוד מזה לענין ראש חודש וחול המועד שאם הזכירם שלא צעבודה דגמי ילא, ודלא כהמאמר מרדכי צסימן תכ"ב, ומה שהציא מהא דצצרכת המזון מעכב רנה דוקא צצרכת צונה ירושלים, אין מזה ראייה, דהתם אמרינן דצצרכת הודאה לא ילא, דצצרכת הזן משמע צגמ' מ"ח צ' דלכו"ע לא ילא אף לר"א דגם צצרכת הטוב והמטיב שפיר דמי, וע"כ דצרכת הזן ענין מיוחד הוא, דא"ל לכלול צו ענינים אחרים, וא"כ צפלוגתא חכמים ות"ק שם אינו אלא צצרכת הארץ, ואף אם נימא דאפשר ללמוד תפלה מצרכת המזון, היה ראוי ללמוד רק דצהודאה לא מהני, צצריך להזכירו

שחרית, ואם לא היו חוששין לטירחא משום כבוד שבת, והיו מתפללים י"ח צל שחרית, ה"נ היו מתפללים במוסף ג"כ י"ח, והיו מחדשים זה דבר ויוצאין יד"ת, וא"כ מה שאין מתפללים י"ח במוסף הוא ג"כ משום דחששו לטירחא לכבוד שבת, וא"כ אם התחיל צרכה מן הי"ח במוסף שפיר גומרה כדרך שגומר בשחרית. — ונראה דאין מדברי הראצ"ד ראייה לדברי הצ"י דאם התפלל שבת שחרית י"ח והזכיר שבת בלא צרכה לעצמה דיאל, די"ל דבהוספת צרכה לשבת קאמר, וגם במוסף כן, וגם לפי זה איכא למישמע דאם התחיל בל חול גומרה, ואף אם נימא דבראש חודש וחול המועד לא הוסיפו צרכה על הי"ח, מ"מ בשבת י"ל דנריך להוסיף, והרי ר' אלחנן שהציא רבנו לק' סי"ח, וכן בתו' כ"א צ' פשוט להו דגם אם היו מתפללים י"ח בשבת שהיו מוסיפים גם צרכה י"ט לכבוד שבת.

(יד) שו"ע או"ח סימן רס"ח ס"ו הטועה בתפלת שבת והחליף של זו בזו אינו חוזר, נראה דהוא הדין אם התפלל כל השלש תפלות אחת קדשת או ישמח משה או אחת אחד דנמי יאל, דעיקר הטעם משום דסגי בתפלת או"ח רצה במנוחתו.

שם וי"א דאם החליף של מוסף באחרת או אחרת צל מוסף חוזר, של מוסף באחרת שפיר חוזר כיון שלא אמר ונעשה לפניך את חובותינו כדלעיל בס"ד, והוא מירושלמי דנריך לחדש זה דבר הוצא ברא"ש דלעיל סוף ס"ק י"ג, אבל אחרת צל מוסף נריך טעם מה צריך שהוסיף להזכיר ענין קרבנות מוסף בתפלת מנחה או שחרית, הרי אין זה מאורע שאר הימים, וגם במאורע שאר הימים דעת המחבר לעיל סו"ס ק"ח דאינו חוזר, [ובמג"א הזכיר ששיקר לפני המקום, ולא נתפרש מאי שיקר], והרי אם לא הייתה תקנת תפלת מוסף ודאי לא היה ראוי לומר דחוזר, ומה צריך שתיקנו תפלת מוסף, ואפשר דאם התפלל במנחה אחת אחד והזכיר גם קרבן מוסף דאינו חוזר, אבל כשהתפלל תפלת מוסף כיון שנתקנה למוסף, הרי זה כחוזר תפלת מוסף פעמיים, ואינה עולה לו למנחה, אע"ג דאם התפלל ישמח משה במנחה עלתה לו למנחה.

כתב הלבוש והציאו הד"ח בפ"ג דצרכות סמ"ט דלהסבירים דאם אמר במוסף אחת חונן פוסק אפילו באמצע צרכה, והם הי"א דלעיל ס"ב, ועיין צמ"צ דהכי קי"ל, לדידהו אם התפלל י"ח והזכיר קרבנות המוסף לא יאל, ויש לעיין דהא עיקר ראיית הצ"י דבשחרית אם התפלל י"ח והזכיר של שבת יאל, הוא מהא דמבואר בירושלמי דבמוסף יאל, וא"כ אם איתא דבמוסף לא יאל, ראוי לומר דגם בשחרית לא יאל, וי"ל דהא דלדידן במוסף לא יאל, הוא משום דמעולם לא נתקנו י"ח צרכות במוסף, ומה"ט נמי אם התחיל אחת חונן פוסק, אבל לפי הירושלמי דבראש חודש וחול המועד מתפלל במוסף י"ח צרכות, לפי זה מוסף שבת ושחרית שבת כי הדדי נינהו דבתרויהו ראוי לומר י"ח אלא דלא אטרחהו רבנן, והלכך בתרויהו אם התחיל אחת חונן גומר, ואם התפלל י"ח והזכיר של שבת בשחרית ושל מוסף במוסף שפיר יאל, ונהי דקי"ל דבמוסף ליכא י"ח, וממילא אם התפלל מוסף י"ח לא יאל, ואם התחיל פוסק, אבל בשחרית שפיר ילפינן ממוסף בירושלמי דאם התפלל של י"ח והזכיר של שבת דיאל, דהא בשחרית ראוי להתפלל י"ח אלא דלא אטרחהו רבנן.

רא"ש פ"ג דצרכות סי"ז והראצ"ד ז"ל כתב דל"ש דאפילו תפלת המוספין ראוייה הייתה לכל י"ח צרכות ואם התפלל י"ח צרכות וחדש זה דבר מועט במוספין יאל כדאמרין בירושלמי כו' רבא אמר נריך לחדש זה דבר כו' אפי' אמר ונעשה לפניך את חובותינו כו' וכ"מ בירושלמי כו' שהיו מתפללין במוסף של ראש חודש וחול המועד י"ח צרכות כו', נריך פירוש היכי משמע מן הירושלמי דנריך לחדש זה דבר, דאם התפלל י"ח וחדש זה דבר מועט יאל, הרי שפיר מתפרש במתפלל שבע כהלכתו, ובשלמא מאידך ירושלמי שהזכיר שומע תפלה שפיר מוכח אבל היכי מוכח מהא דנריך שיחדש זה דבר, וי"ל דהתם הירושלמי פליגי אם נריך לחדש זה דבר, ור"ל דאפשר להתפלל שתי תפלות שוות של שבת ותהיה הראשונה לשחרית והשניה למוסף, כדרך שמתפללין ביום הכפורים תפלה נוספת לשם נעילה, ואיכא למ"ד דבאמת א"צ לחדש זה דבר, ואיכא מ"ד דנריך לחדש, וחזינן מזה דתפלת מוסף כתפלת

ומוספים כהלכתם, וכן בשבת חול המועד, או ראש חודש, בזה"ל סימן ת"ז ס"ט.

ד. שבת חול המועד או ראש חודש והתפלל מוסף כראוי וחתם בשל שבת לחוד י"א, מ"ב סימן תכ"ה ס"ק ט"ו, ואם חתם בשל יו"ט או ראש חודש לחוד, נראה דדינו כדדין א'.

ה. שבת חול המועד והתפלל של יו"ט ושבת י"א, בזה"ל סימן ת"ז ס"ט.

ו. שבת לחוד, והתפלל של יו"ט ושבת לא י"א, עי' מש"כ בחו"ב ברכות ל' ב' במכתב.

ז. אם הזכיר חג סתם ולא פירש איזה, כתב במ"ב סימן תפ"ז ס"ק י"א בשם הדה"ח דלא י"א, ושהפמ"ג מסתפק בזה, אבל בגליון הגרע"א ז"ל שם כתב בשם בית יהודה ד"א, וכ"כ בפשיטות בנ"א כלל כ"ח דין ו', וכ"מ בגמ' מ"ט א' אומר ברוך שנתן ימים טובים לעמו ישראל כו', ואף שהטור בסימן קפ"ח הביא בשם הראב"ד שיש לפרש שם החג, מסתברא דלכתחלה הוא דקאמר לה, ובזה"ג כתב דשאר פוסקים לא כתבו כן, ואפשר דאם אמר ותתן לנו את החג הזה, או שהזכיר ביעלה ויבא ביום החג הזה, דגם הדה"ח יודה, ואין דבריו אלא דלא סגי בזה שמזכיר מועדי קדשך בהשיאנו, שאין שם התייחסות ליום הזה. — בסוכות שהחליף הימים במוסף י"א, כ"ה בנ"א כלל כ"ח דין ט"ז, וכן בתשובת בית יהודה שציינו הגרע"א ז"ל, דעד שלא הזכיר קרבן היום כבר י"א, והו"ל כהזכיר מאורע שאר הימים בשוגג.

סימן ז

א) פסחים צ"ג ב' אמר מר מעלות השחר עד הנץ החמה חמשת מילין מנא לן כו', יש לעי' מאי קשיא ליה מנ"ל הא שפיר י"ל דקיס ליה מתי הוי עה"ש ושפיר ידע כמה יש ממנו עד הנץ וממילא ידע איזה חלק הוא מכל היום ועל פי חשבון זה י"א לו דמעה"ש עד הנץ חמשת מילין, לפי שהוא חלק שמינית מעה"ש עד לאת הכוכבים, ואף את"ל דמסתבר ליה דקשה לקבוע בדיוק מתי הוא עה"ש ולא קיס ליה לעולא בזה, מ"מ הא מצוה"ר בסוגיא דמעה"ש עד הנץ שיה' למן השקיעה עד לאת הכוכבים ושפיר י"ל

ואם התפלל בשחרית תפלת מוסף במקום תפלת שחרית, כתב המג"א ד"א ידי מוסף, וחוזר ומתפלל של שחרית, ולפי זה נראה שאם נזכר לאחר שאמר בנ"א מקדש השבת, דאינו חוזר, וגומרה לשם מוסף, ונ"ע במ"ב ס"ק י"ז שכתב דאפילו לא עקר רגליו או שזכר בג' אחרונות דחוזר לישמח משה.

ואם התפלל בשחרית ישמח משה והזכיר בזה גם קרבנות מוסף, נראה ד"א ידי שחרית ולא י"א ידי מוסף, דחכמים תיקנו תפלה מיוחדת למוסף ואינו נפטר בזה שכללה בתפלה אחרת, והרי למ"ד בירושלמי סוף פ"ד דא"ז לחדש בזה דבר, הרי הוא מתפלל שתי תפלות שוות אחת לשחרית ואחת למוסף, כמש"כ לעיל סוף ס"ק י"ג, וה"נ כשהזכיר מוסף בשחרית אכתי נשאר בחובתו להתפלל תפלה לשם מוסף, ומיהו תפלת שחרית שנתכוין לה י"א שאין זה מאורע שאר ימים, ואם חזר והתפלל ישמח משה לשם מוסף והזכיר בזה קרבנות מוסף י"א ידי מוסף, דהא גם אם התפלל של חול והזכיר הקרבנות כתב ברמ"א ד"א, ומ"מ בראשונה שנתכוין לשם שחרית לא אמרינן שי"א בזה ידי מוסף כיון שהזכיר הקרבנות, כדאמרינן בהתפלל תכנת שבת לשם שחרית, דסוף סוף עיקר נוסח התפלה הוא של שחרית וגם הוא נתכוין לשם שחרית.

טו) כמה דינים בטעויות. א. שבת ויו"ט והתפלל של שבת ויו"ט אבל חתם בשבת לחוד, או ביו"ט לחוד, נחלקו האחרונים בסימן תפ"ז במ"ב ס"ק י"ז, ובזה"ל שם נטה דבסיים בשל יו"ט לחוד לא י"א, ולפמ"כ לעיל ס"ק י"ג אין לנו מקור לחלק בין סיים בשל יו"ט לחוד או בשל שבת לחוד, וא"כ גם בסיים בשל שבת לחוד לא י"א, וכדעת הפר"ח ודעימיה, ומ"מ החושש לספק ברכות ואינו חוזר נמי יש לו על מה לסמוך, וה"ה אם התפלל של שבת והזכיר יו"ט ביעלה ויבא נמי נראה דכך דינו.

ב. שבת ויו"ט והתפלל מוסף של שבת ויו"ט וחתם באחד מהן, נראה דיש לדונו כספק ברכות ולהקל, [וכמ"ש בדין א', ובמוסף הרי אשכחן בירושלמי דהתפלל של חול י"א].

ג. שבת ויו"ט והתפלל מוסף של אחד מהם לא י"א, אע"פ שהזכיר ונעשה וכו' תמידים כסדרם

ידע עולא מתי הוא לאת הכוכבים ועל פי זה ידע גם חשבון מעה"ש עד הנך החמה, ואין לומר דלאו בכל השעות אדם מהלך בשוה, דהא לקמן נפיק רבא סומכא דרקייעא מהא, וע"כ שמהלך האדם לעולם בשוה, וי"ל דהא איכא זין השמשות וממילא א"א לידע מתי הוי לאת הכוכבים, ולכך ע"כ לדייק ממהלך האדם ביום, ממה שקיבלו מהלכו, והא דלא פשטו מהא מתי הוי לאת הכוכבים כבר הקשו כן תו' שבת ל"ה א', אבל תירוצא לא נתחוויר עי' לק' סק"ד, וכל זה לשיטת ר"ת, אבל לפירוש הגר"א ניחא בפשיטות דזמן לאת כל הכוכבים קשה לקבוע, ולכך הוצרכו לראיות לזה. — עוצדא דלוט בפסח היה כמש"פ רש"י בחומש, והיינו דמייתי לה לדרי"י דמיירי ביומי ניסן.

שם נמצאת עוביו של רקיע אחד מעשרה ביום, רש"י פירש דקחשיז גם מעלות השחר עד לאת הכוכבים, וקשה דהא אורך היום ידוע וזא להודיענו אורך הזמן מעה"ש עד הנך החמה והיינו עובי הרקיע דקאמר, וכינא זה תלי שיעור זה לומר שהוא אחד מעשרה עם עצמו, והרי הוא עצמו אינו ידוע לנו, וכשנראה לידע שיעורו של התנא נכרך לחלק היום לשמונה חלקים ונוסיף שתי שמיניות ואח"כ חלק עשירי מן הכל הוא שיעור מעה"ש עד הנך, והרי בפשוטו היה לו לומר אחד משמונה ביום שזה הוא שיעורו הפשוט, ועוד דרש"י פירש הא דקאמר לימא תיהוי תיובתא דר"י דהיינו דגמ' ספוקי מספקא ליה אי הא דאמר מעה"ש עד הנך החמה וכו' אי הוא מדברי ר"י, ולא משמע כן שאין זה סוגיית הש"ס דלעולם בגמ' ידעו דברי האמוראים, ועוד דא"כ הו"ל למימר לא ר"י לא קאמר לה ותו לא, ומאי האי דקאמר אמר לך ר"י כו', ועוד דקאמר דרבנן הוא דטעו וחשבי דקדמא וחשוכא ופרש"י שטעו לחשוב מיל מיותר שאדם מהלך קודם עה"ש ומיל מיותר אחר לאת הכוכבים ולמה הוצרכו לזה והרי מקרא למדו, והו"ל למימר דרבנן טעו דהתם ויאיצו שאני, והרי לא היה טעותם מחמת שמדדו הילוך האדם, וגם דקדמי ומחשבי צרכות ב' ב' הוא על מעה"ש עד הנך ומשקיעת החמה עד לאת הכוכבים, ולו"ד רש"י מתפרש בפשוטו דעשרה פרסאות דקאמר ר' יהודה היינו רק מהנך החמה עד השקיעה ואחד מעשרה ביום ממש קאמר, וקאמרין לימא תיהוי תיובתא

דר"י דפרישנא לעיל דמעה"ש עד לאת הכוכבים קאמר י' פרסאות ומשני אמר לך ר"י אלא ביממא הוא דקאמרי ר"ל מהנך עד השקיעה ורבנן הוא דטעו וחשבי דקדמא וחשוכא ר"ל שטעו וחשבו העשר פרסאות מעה"ש עד לאת הכוכבים, אח"כ ראינו שכן פירש הגר"א באו"ח סימן תנ"ט, ומיהו הרמב"ן בתוה"א שער אצלות ישנה כתב דפלג המנחה הוא מהלך של"ד אמה בקירוב קודם שקיעת החמה, וכ"כ הרשב"א ריש ברכות שהוא מהלך שעות מיל קודם השקיעה, ומבואר דמפרשי כפרש"י.

ב) רמב"ם פ"ה מהלכות ק"פ ה"ח ט' ואיזו היא דרך רחוקה חמשה עשר מיל חוץ לחומת ירושלים, מי שהיה כו', תימא דעולא איתותב בגמ', ולמסקנא לפרש"י הוי שיעורא ט"ז מיל, ולפירוש הגר"א כ' מיל, שו"ר שכבר תמה בזה הגר"א או"ח סימן תנ"ט, גם מה שכתב רבנו דשיעור זה הוא בהנך החמה לא כן פירשו רש"י ותו' אלא שיעור זה הוא בצלות היום, ולדעת רבנו ששיעור זה הוא בצקר א"כ למה לא יתחיל מעה"ש, ומהיו בגמ' מבואר שאינו מתחיל מעה"ש אבל למה אמנם כן לפירוש רבנו, וגם עיקר הדבר ז"ע דלמה יקבע השיעור רק לתחלת זמן שחיטה ולא לסופו. — ומש"כ רבנו שהשיעור הוא מחומת ירושלים ולא מן המקדש נראה שלמד כן מלשון הגמ' מן המודיעים לירושלם ט"ז מיל ומשמע דהשיעור הוא עד ירושלים, ולכאורה בצבצא העיקר למקום המקדש, ואולי י"ל בגמ' דלאו דוקא קאמר לירושלם ור"ל למקום המקדש, ונ"ע.

ג) ולענין שיעור מיל, לפרש"י נמצא שהוא כ"ב וחצי מינוט, ומעה"ש עד הנך שעה ומחצה שהוא שמינית היום, ולפירוש הגר"א שיעור מיל י"ח מינוט, ומעה"ש עד הנך שעה וחומש, והיינו עשירית היום, ונראה דראוי להחמיר כדעת הגר"א, אחרי שכן מוכח בסוגיא וכמש"כ לעיל סק"א, והגר"א הביא שגם צירושלמי מוכח כן, וגם דעת הרמב"ם בפיה"מ ריש ברכות כן.

ד) שבת ל"ה א' תוד"ה תרי, אבל תימא לר"י דצמאי פליגי כו' ועוד קשה דניחא אנן כו' י"ל דמספקא להו מהו אדם צינוני, הנה דצריהם ז"ל להקשות מה נידון יש בהתחלת הלילה הא קרא מפורש דצנאית הכוכבים הוי לילה

מציאת שמש, [דהא קרא דוצא השמש הוי מפרשין
אשקיעה אי לאו וטהר], וכמו שהציא בצעה"מ שזו
גירסת הגאונים.

והנה אפשר לקיים פי' תו' אף אם נימא דלא
כפי' ר"ת דבין השמשות מתחיל בשקיעה
שניה, דמ"מ לר' יוסי מהלך ג' ריבועי מיל אחר
השקיעה עדיין יום הוא, וכדאמר שבת ל"ה א',
וכן לרב יוסף אליצא דר' יהודה נמי משקיעת
החמה עד הכסיף התחתון עדיין יום הוא ושפיר
פריך מנ"ל דלאו שקיעת החמה ממשי הוא, ואף
אליצא דרבה דמשקיעת החמה מתחיל בין השמשות
נמי פריך שפיר מנא לן דוטהר יומא ולא
הכוכבים קאמר וממילא מספקין ואסרינן לאכול
תרומה כל זמן בין השמשות, דילמא וצא השמש
תחלת שקיעה ואף אם הוא עדיין יום לשאר מילי
מ"מ לענין טמא כבר הותר לאכול בתרומה, ואה"נ
דאי קושטא הוא דלאת הכוכבים הוא מיד עם
שקיעת החמה יש לפרש וטהר טהר גברא, אלא
לד' דבשקיעת החמה עדיין יום הוא אמרינן
דמפרשין וטהר יומא ולא שרינן לאכול בתרומה
עד לאת הכוכבים, ואע"ג דאי לאת הכוכבים
מתחיל בשקיעת החמה ע"כ וטהר גברא ולא חש
למיכתב ויטהר היינו משום דהתם ליכא למיטעו,
[דזמן התחלת הלילה הוא דבר ידוע], אבל אי
לאת הכוכבים מתחיל אחר השקיעה א"כ אפשר
למיטעי והו"ל למיכתב ויטהר, ומדכתב וטהר ש"מ
טהר יומא.

ו) ודעת הגר"א דשלש שקיעות הן, אחת בשעה
שהשמש מתכסה מעיינינו, שניה בהכסיף
העליון והשוה לתחתון שאז נעלמו ניצוצות החמה
המאדימין, שלישית בצאת כל הכוכבים שאז נשלמה
חשכת הלילה ונעלמה כלל זהירות החמה, ופירש
הגר"א דלר' יהודה וצא השמש היינו שקיעה
ראשונה, ומותרין הכהנים לאכול תרומה בין
השמשות, ולר' יוסי הוא דאמרינן דבצאת הכוכבים
הוא דשרו לאכול בתרומה דלדידיה וצא השמש היינו
שקיעה שניה, וטהר יומא היינו בשקיעה שניה,
ובגמ' דהקשו דילמא ביאת אורו הוא ר"ל שקיעה
שלישית, והא דפשטו צמערבא מהא דקאמר סימן
לדבר היינו דבשקיעה שלישית שהוא צאת כל
הכוכבים לא שייך לתת סימן, אבל תימא מנ"ל לגמ'
לר' יהודה וצא השמש היינו שקיעה ראשונה,

ומעיקרא הוי יום, וגם לפי זה אין כלל זמן מסופק
וליכא בין השמשות כלל, ותירצו דפליגי מה נקרא
כוכב צינוני וגם מספקא להו בזה והיינו בין
השמשות והיינו דפליגי, וחזרו והקשו הא צפסחיס
אר"י דמשקיעת החמה עד לאת הכוכבים ד' מילין,
והוא צמוחלט ואין צו ספק, דהא נפיק סומכא
דרקיעא מהא, וגם צוקר מעה"ש עד הנץ החמה
זמן זה קצוב, וע"כ שהוא צמוחלט לא פחות ולא
יותר, וא"כ עדיין הדרא קושיא לדוכתה מה מקום
לספק בהתחלת הלילה, ותירצו דמספקא להו מהו
אדם צינוני, ואע"ג הא מפורש שם שיעור מהלך
האדם מהנץ עד שקיעת החמה וא"כ הרי ידעינן
שהוא אחד משמונה לפרש"י ואחד מעשרה לפי'
הגר"א מהנץ עד השקיעה, ומה צורך לדעת מי
הוא הצינוני, ועוד דלפי זה גם צוקר מעה"ש עד
הנץ יש זמן מסופק ולא משמע כן, ועוד דא"כ
חרי תילתי מיל ותלתא ריבועא מיל שבגמ' לא ידעינן
באיזה אדם קאי דהא לאו היינו שיעורי מיל דר"י,
וגם לפי זה אמנם לא ידעינן מתי הוא זמן שקיעה
השניה שלפי' ר"ת דהא לא ידעינן שיעור מיל דר'
יהודה, וגם לא ידעינן שיעור מיל דרבה ורב יוסף,
וכ"ז נריך רב, אח"כ ראיתי שלקושיא הראשונה כבר
רמז הגר"א באו"ח סימן רס"א.

ה) ברכות ב' א' וממאי דהאי וצא השמש ביאת
השמש והאי וטהר טהר יומא
כו', לפרש"י ז"ע אמאי לא מפרש טהר גברא,
כדאיכא טוצא בקרא הכי, ומה הוצרך לפרש טהר
יומא דלא אשכחן דכוותה בקרא, [ובגמ' מצואר
דטהר יומא ממש קאמר כדאמר איערב שמשא
ואידיכין], גם ז"ע מנ"ל אמנם שאין יתירין צהערב
שמש לחוד ומנ"ל להצריך צאת הכוכבים, ואפשר
דאמנם מודה רש"י דמוטהר נפקא ליה דמפרש
וטהר יומא, אבל ז"ע מנ"ל דילמא וטהר גברא,
ואפשר דמדאפקיה רחמנא בלשון וטהר דמתפרש
איומא ומתפרש אגברא מסתבר להו לחכמים
למידרשיה נמי איומא, וז"ע, ויעוי' בצעה"מ שחמה
עוד לפרש"י אמאי לא פשטו ליה צמערבא
ממתניתין.

ולפירוש תו' אחי שפיר טפי אי נגרוס איפכא
דאי וצא השמש ביאת אורו האי וטהר
טהר יומא ואי וצא השמש ביאת השמש וטהר טהר
גברא, דביאת אורו מתפרש טפי צאת הכוכבים